

A Baedekerből azután megtudtam, hogy ezek a tornyok Bologna legfőbb nevezetességei. Félek, hogy nekem is illett volna tudnom róluk, és hogy olyan vagyok, mint az a remek Mrs. Green nevű amerikai nő, aki most megjelent olaszországi útleírásaiban elmondja, hogy a Tevere milyen nagyszerű folyó, pedig senki se hallott róla.

De hogy visszatérjek a ferde tornyokhoz: az olaszáságnak a szerenitás mellett van egy iszonyat-oldala is: a hallgatag ciprusok temetők mellett, a fekete sikátorok, a sárkánytaréj tetők, a ferde tornyok. Az olasz lélekben is van valami, ami ennek megfelel. Hiszen Shelley leveleiben még úgy ír az olaszokról, mint félelmetes félvadakról. És máig is megmaradt bennük valami, nem véletlen, hogy nagy pillanataikban szeretnek feketeinges kalózkodnak vagy martalócoknak maszkírozva felvonulni.

Ravenna

Maga a város kicsi és nyomasztó. A polgármester minden követ megmozgat, hogy az idegenek jól érezzék magukat, az egész városban felszedték a kövezetet, ami tekintettel az olasz utcák keskenységére, azt jelenti, hogy járni nem lehet, csak egy lábon ugrálni kis ép szigetekre. A város elhanyagolt, zordon, halottas. Nem is lehet csodálni. Ravennának három fénykora volt; a harmadik fénykora a Kr. u. nyolcadik században ért véget. Azóta a város mindegyre hanyatlik. Nincs még egy városa Európának, amely ilyen régóta hanyatlanék. A hanyatlásnak különös oka van: nem a veszni tért erkölcsök, nem a politika, hanem a földrajz; Ravenna valamikor lagúnaváros volt, mint Velence, és Velence nagykor előtt ő játszotta ugyanazt a szerepet, amit később a szerencsésebb vetélytárs, ő közvetítette a kereskedelmet az Adriai-tenger két partja között, és itt volt, Classéban, a hadikikötő. És azután a tenger otthagytá Ravennát. A lagúna kiszáradt, elhomokosodott, és Ravenna itt maradt, mint egy szárazra vetett hal.

Poi sul Baedeker lessi che queste torri sono le principali attrazioni di Bologna. Temo che avrei dovuto saperlo anch'io e che sono come l'americana Mrs. Green, che nei suoi diari di viaggio più recenti parla di come il Tevere sia un fiume splendido, nonostante nessuno ne abbia mai sentito parlare.

Ma, per tornare alle torri pendenti: accanto alla propria serenitas, l'Italia ha anche un lato oscuro: i silenziosi cipressi accanto ai cimiteri, le cupe viuzze, i castelli con merli a forma di coda di rondine, le torri pendenti. Anche nello spirito degli italiani c'è qualcosa di simile, tanto che, nelle proprie lettere, Shelley descrive gli italiani come dei temibili pseudo-selvaggi. E ancora oggi c'è un qualcosa in loro, non è un caso se nei loro grandi momenti amano mascherarsi da predoni o pirati in camicia nera.

Trad. di Giulia Cicerone

Ravenna

La città in sé è piccola e opprimente. Il sindaco smuove ogni pietra per fare in modo che gli stranieri si sentano a proprio agio, è stato rimosso il manto stradale di tutta la città, che in relazione alla strettezza delle strade italiane vuol dire che non si può passare, solamente saltellare su piccole isole di terra rimaste intatte. La città è trascurata, austera, smorta. Non c'è da stupirsene. Ravenna ha avuto tre epoche di splendore; la terza epoca terminò nell'ottavo secolo d. C. Da allora la città è in continuo degrado. Non c'è ancora nessuna città in Europa che sia in declino da così tanto tempo. La decadenza è dovuta a una causa ben precisa: non sono i costumi andati persi, non è la politica, ma è la geografia; Ravenna un tempo era una città lagunare come Venezia e, prima della grandezza di Venezia, era stata Ravenna a ricoprire lo stesso ruolo che più tardi avrebbe avuto la più fortunata avversaria: fu Ravenna ad aver fatto da tramite per il commercio tra le due sponde dell'Adriatico, ed era qui, a Classe, che si trovava il porto militare. Dopodiché, il mare lasciò Ravenna. La laguna si prosciugò, si insabbiò, e Ravenna rimase lì, come una balena spiaggiata.

Azóta dekadál. A meleget, port és a szúnyogokat a Montecatini műtrágyagyár különös, mérges gázszerű füstje, amelyet a városnak úgyszólván minden pontján érezni, még nyomasztóbbá teszi. Ferrarában egy cukorgyár játssza ugyanezt a szerepet. Vajon az Esték, vajjon a Polenták mit szóltak volna ezekhez az ipariális illatokhoz?

De mit akarok mindig és újra ezektől a régi kis zsarnokoktól, miért kísértenek egész utamon? Hogy egy pár érdekes – nekik valószínűleg nem is olyan érdekes – épületet építettek és néhány szép síremlékkel csináltak nekünk sírontúli propagandát? És hogy Danténak ideig-óráig hajlékot nyújtottak, Can Grande Veronában, Guido Novello Ravennában?

Hát igen. Hogy Danténak hajlékot nyújtottak, és hogy itt halt meg Dante, ebben a hanyatló Ravennában, itt temették el, Guido Novello védelme alatt. Ezt ma egy zsarnok sem tudja utánuk csinálni.

Ez volt utam tulajdonképpeni célja, ez a hanyatló és rossz szagú város. Ifjúkorom egyik legnagyobb álma volt, hogy színről színre lássam a híres bizánci mozaikokat, amelyeket Ravenna őriz, hűségesen, ősi bazilikáiban.

È in decadenza da allora. Il caldo, il porto e le zanzare sono resi ancora più insopportabili dal particolare fumo, simile a un gas nocivo, che si sente in quasi tutti i punti della città e proviene dalla fabbrica di fertilizzante chimico Montecatini. A Ferrara è una fabbrica di zucchero a recitare lo stesso ruolo. Chissà cosa avrebbero detto di questi profumi industriali gli Este e i Polenta...

Ma cosa mi aspetto ancora da questi piccoli vecchi despoti, come mai mi terrorizzano lungo tutto il mio viaggio? Forse perché hanno costruito qualche edificio interessante (per loro probabilmente non così interessante), e che con qualche bel monumento tombale abbiano creato una reputazione al loro nome oltre la tomba.

E magari perché, al tempo, diedero alloggio a Dante: Cangrande a Verona, Guido Novello a Ravenna. Ebbene sì. Visto che hanno dato alloggio a Dante e visto che Dante è morto qui, in questa Ravenna decadente, qui venne sepolto, sotto la protezione di Guido Novello. Questo oggi neanche un tiranno lo può eguagliare.

In fondo in fondo era questa la meta ultima del mio viaggio: questa città decadente e maleodorante. Da giovane uno dei miei più grandi sogni era vedere ogni singolo colore dei mosaici bizantini custoditi a Ravenna, gelosamente, nell'antica basilica.

Trad. di Veronica Mazzucchelli